

УДК 398.21(520)

ФУНКЦІЙ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ ЯПОНСЬКИХ ЧАРІВНИХ КАЗОК: СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД

Дарина Сябренко

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра китайської, корейської та японської літератури,
бульв. Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна, 01033,
тел.:(099) 044 88 78, e-mail:datiki@i.ua*

Проведено морфологічний аналіз японських народних казок, а саме: “Солов’їне помешкання” та “Іссумбосі”, опираючись при цьому на метод В. Проппа, який він описав у своїй роботі “Морфологія чарівної казки”. Досліджено спільні та відмінні риси між функціями героїв японських казок, та функціями героїв російських казок, які студіював В. Пропп. Запропоновано структурні схеми японських казок, застосовуючи при цьому спеціальні символи, які розробив В. Пропп.

Ключові слова: казка, народна казка, морфологія казки, функція.

Казка (японською 童話 どうわ – розповідь для малюків, казка) – оповідання, у якому описано вигадані події чи особи. Один із основних жанрів народної творчості, епічний, переважно прозовий твір чарівного, авантюрного чи побутового змісту усного походження з настановою на вигадку [5].

Найпоширенішим із прийнятих визначень казки є те, що казка – це повністю вигадана історія, яка не має жодного реального підґрунтя і ніяк не пов’язана з дійсністю [1, с. 10].

У цій статті спробуємо проаналізувати функції головних героїв японської народної казки та порівняти їх з функціями російських казок, які описав у своїй роботі В. Пропп “Морфологія чарівної казки”.

Оскільки казка дуже різноманітна і певно, не може бути вивчена одразу в повному обсязі, то матеріал варто розділити на частини, тобто класифікувати його. Правильна класифікація – один із перших ступенів наукового опису. Від правильності класифікації залежить і правильність подальшого вивчення [2, с. 8].

В основі сюжету чарівної казки є оповідь про подолання втрати чи нестатку за допомогою чарівних засобів, чи чарівних помічників. В експозиції казки наявні стабільно 2 покоління – старше (цар з царівною тощо) та молодше – парубок зі сестрами та братами. Також в експозиції є відлучення старшого покоління. У зав’язці казки головний герой чи героїня виявляють втрату чи недостачу, або ж тут побутують мотиви заборони, порушення заборони та подальше лихо. Тут початок протидії, тобто відправлення героя з дому. Розвиток сюжету – це пошук загубленого чи того, чого бракує. Кульмінація чарівної казки полягає в тому, що головний герой чи героїня змагаються з ворожою

силою і завжди перемагають її (еквівалент змагання – розгадування складних загадок, які завжди розгадуються). Розв'язка – це подолання втрати або ж отримання того, чого не вистачає. Зазвичай герой (героїня) у кінці набуває більш високого статусу, ніж він (вона) мав на початку.

Під час аналізу ми вдаємося до міжсюжетного порівняння, виділяємо складові частини чарівної казки за особливими прийомами, а потім порівнюємо казки за їх складовими частинами. У результаті отримуємо морфологію, тобто опис казки за складовими частинами та співвідношенням частин одна до одної і до цілого.

Усе те, що ми розглянули вище, досліджував у своїй роботі “Морфологія чарівної казки” В. Пропп. Описуючи структуру казки, він увів поняття функція. Функція – це вчинок дійової особи, зумовлений з погляду його значущості для дії [2, с. 20]. Кількість функцій, що наявні в казках, обмежено. Вони створюють основну складову частину казки. Послідовність функцій завжди однакова.

Відлучення, заборона і порушення заборони, розвідка шкідника і видача йому відомостей про героя та сприяння, шкідництво (чи нестача), посередництво, початок протидії, відправлення, перша функція дарувальника і реакція героя, отримання чарівного засобу, просторове переміщення, боротьба, клеймування героя, перемога, ліквідація нестачі, повернення героя, переслідування та порятунок, непередбачуване прибуття, втручання фальшивого героя, тяжке завдання та його вирішення, впізнавання та викриття, трансфігурація, покарання, весілля.

Водночас функції поділяють між сімома персонажами: Антагоністом (шкідником), Дарувальником, Помічником, Царівною та її батьком, Відправником, Героєм або фальшивим героєм.

Ми зробили спроби проаналізувати декілька японських народних казок, виділивши в них найголовніші функції. Прикладом нашого аналізу наведемо казку “Солов'їне помешкання” [3, с. 165]. Через обмежений обсяг статті подаємо лише короткий план функцій казки:

- 1) Вихідна ситуація – “В давнину жив молодий лісоруб” – *i*;
- 2) Відлучення – “Лісоруб пішов далеко в гори” – *e'*;
- 3) До героя звертаються з проханням та заборонаю – “Зроби для мене невелику послугу, послідувай за будинком, поки я не повернусь” та “Не заглядай в жодну з кімнат” – *b'*;
- 4) Заборона порушується – “Не втримався лісоруб, розсунув двері і заглянув в кімнату” – *b'*;
- 5) Шкідництво – антагоніст завдає шкоду – “Розбив лісоруб всі три яйця” – *A*;
- 6) Герою дається новий вигляд – героєм стає господаря дому – “Перетворилася на пташку-соловейка і полетіла» – *T*;
- 7) Повернення – “Прокинувся лісоруб, і все зникло” – \downarrow .

Схема казки:

$i e' (b b)' A T \downarrow$

Розглянувши японську народну казку “Солов'їне помешкання”, ми звернули увагу, що початок казок ідентичний із російськими казками, тобто є вихідна ситуація, яка вводить у казку головного героя та обов'язкове відлучення героя з дому, що зав'язує

події в казці. Далі функції японської казки починають дещо розходитися з відомими нам функціями В. Проппа. Втрачається послідовність функцій та деякі парні функції існують без однієї частини.

Розглянемо ще одну японську казку трохи докладніше – “Іссумбосі” [4, с. 51]. На початку, як ми вже помітили раніше, подано вихідну ситуацію: “В давнину жила дружна сім’я. Не було в них дітей. Але як вони хотіли дитину – хоча б з нігтик”. Вихідна ситуація позначається – *i*. Першою функцією часто як в європейських, так і в японських казках є відлучення. Ця функція за В. Проппом звучить, як “Один з членів родини відлучається з дому”. У казці “Іссумбосі” відлучається з дому вся родина: і чоловік, і дружина. Це звичайно є відлученням старшого покоління, тому ми маємо позначку – *e*¹. У храмі Сумійосі, сім’я молиться, аби їм Господь подарував дитину. Тобто їм не вистачає дитини. В. Пропп виділив функцію “Одному з членів родини чогось не вистачає, йому хочеться щось мати”. Ця функція тяжко піддається класифікації. Вона розбивається за об’єктами нестачі. У нашій казці, ми спостерігаємо нестачу людини. Як писав В. Пропп: “Ця нестача іноді змальована дуже яскраво (герой націлений шукати), а іноді об’єкт пошуків навіть не згадується” [2, с. 30]. В “Іссумбосі” нестача дитини змальовується досить чітко, оскільки батьки вирушають до храму, аби просити про допомогу. Ця функція нестачі позначається *a*¹. Далі через дев’ять місяців народжується хлопчик, якого називають Іссумбосі, але він такий маленький, з нігтик. І минають роки, а він все не росте. Далі батьки виступають і в якості дарувальника, і в якості антагоніста. Вони дають синові замість меча швейну голку та проганяють його з дому. Треба підібрати функцію, яка б співпадала з вигнанням героя. Можна її віднести до функції “Героя відпускають”, тобто героя проганяють з дому. За В. Проппом, вигнаного героя часто відвозять родичі або інші герої, але в нашій казці герой іде сам. Функція вигнання позначається *B*⁵. Наступна функція, яка слідує попередній є “Герой покидає дім” – ↑. Це відправлення є чимось іншим, ніж тимчасове відлучення *e*. Ця функція ніби-то вводить у казку сюжет, тобто ми починаємо спостерігати за подіями, які трапляються далі з героєм. Маленький хлопчик пливе до столиці Японії, там він знаходить будинок та просить, аби його взяли туди жити. Далі в казку введено нового героя, княжу дочку – *2i*. І вже разом з княжою дочкою Іссумбосі іде до храму на поклоніння. Ця функція називається “Тимчасове відлучення”, а саме молодшого покоління, тому позначаємо її *e*². По дорозі героям зустрічаються два чорти, які в казці виступають антагоністами. Вони намагаються захопити княжну, але хлопчик починає розмахувати своєю голкою та захищати її, тобто антагоніст та герой вступають у безпосередню боротьбу. Ця функція є *XVI* за В. Проппом. Боротьбу він позначає – *B*. У результаті боротьби герой має отримати те, за що боровся. Вони б’ються у відкритому бою – *B*¹. Парною функцією до боротьби є перемога – “Антагоніст перемагається”. Герой перемагає обох чортів у відкритому бою – *P*¹. Далі ми спостерігаємо, що, унаслідок перемоги, хлопчик отримує не лише чарівний засіб, за допомогою якого він може збільшити зріст, а й майбутню дружину. Тобто розуміємо, що початковою бідою героя, його переживаннями був власне його зріст, а після перемоги початкова біда ліквідується, тож можемо виділити три наступні функції. У розпорядження героя потрапляє чарівний засіб, який випадково опинився до героя – *Z*⁵. Далі початкова біда або нестача ліквідується. Але, за В. Проппом, функція

ліквідації є парною функції шкідництва, однак у японській казці “Іссумбосі” раніше ми не спостерігали функції шкідництва. Хлопчик просто народився маленького зросту. Щодо ліквідації нестачі в казці, то вона безпосередньо є результатом попередніх дій, тому позначається L^4 . Іссумбосі стає статним та красивим юнаком. Тобто герой вже має зовсім інший вигляд, ніж на початку казки, за допомогою чарівного засобу. Ця функція “Герою надається новий вигляд” – T^1 . Та завершальною функцією казки є “Герой одружується та воцаряється”. Оскільки дружиною Іссумбосі є княжна, тобто багата дівчина, функція позначається C^{**} . Герой отримує і дружину і князівство.

Отже, ми розглянули за функціями ще одну японську народну казку. Тож варто коротко подати структуру казки:

- 1) Вихідна ситуація – “В давнину жила дружна сім’я. Не було в них дітей. Але як вони хотіли дитину – хоча б з нігтик” – i ;
- 2) Відлучення старшого покоління – “Пішли вони до храму бога Сумійосі” – e^1 ;
- 3) Нестача дитини – “Даруй нам дитину” – a^1 ;
- 4) Вигнання – “Прогнали з дому на всі чотири боки” – B^5 ;
- 5) Герой покидає дім – “Багато днів плыв він по річці” – \uparrow ;
- 6) Тимчасове відлучення – “Княжа дочка разом з Іссумбосі вирушили до храму Каннон на поклоніння” – e^3 ;
- 7) Боротьба у відкритому бою – “Іссумбосі вихватив із-за поясу голку та давай махати нею, як мечем” – B^1 ;
- 8) Антагоніст перемагається у відкритому бою – “Чорт завив від болю та втік” – Π^1 ;
- 9) Чарівний засіб випадково потрапляє до героя – “Як раптом дивиться, а на дорозі лежить маленька калаталка” – Z^5 ;
- 10) Ліквідація нестачі (безпосередньо є результатом попередніх дій) – “І раптом Іссумбосі почав рости” – L^4 ;
- 11) Герой набуває нового вигляду – “Перетворився він на статного та красивого юнака” – T^1 ;
- 12) Герой одружується та воцаряється – “Віддали йому княжу дочку в дружини та зажили вони з нею щасливо” – C^{**} .

Далі ми додаємо схему розглянутої вище казки:

$i e^1 a^1 B^5 \uparrow e^3 (B^1 \Pi^1) Z^5 L^4 T^1 C^{**}$.

Отже, розглянувши японські народні казки, ми звернули увагу, що їх морфологія значно відрізняється від російських казок, структуру яких описав В. Пропп у своїй роботі “Морфологія чарівної казки”. Послідовність функцій російських казок майже зовсім не відповідає послідовності функцій японських казок. Подекуди в японських казках навіть втрачаються частини функцій, які, за методом В. Проппа, мали б бути парними, тобто одна функція не може існувати без іншої. Наприклад, заборона – порушення заборони, бій – перемога героя або антагоніста тощо. Ми вважаємо, що для японських казок варто було б розробити систему функцій, яка була б спільною для всіх японських казок, змінюючи при цьому послідовність викладу подій та подекуди власне функції, або ж їх назви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Івахненко М. О.* Генезис образу дракона та його функції у японській чарівній казці / М. О. Івахненко // Східний світ.– К., 2007. – №3. – С. 95–100.
2. *Пропп В. Я.* Морфология : Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – М., Лабиринт, 1998. – 512 с.
3. Японські народні казки. – К. : Веселка, 1986.
4. Японские народные сказки. – М. : Наука, 1991. – 393с.
5. <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0>.

*Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010*

FUNCTIONS OF PROTAGONISTS OF JAPANESE MAGIC FAIRY- TALES : STRUCTURAL APPROACH

Daryna Siabrenko

*Taras Shevchenko National university of Kyiv,
Department of chinese, Korean and japanese literature,
14, Tarasa Shevchenko Av., Kyiv, Ukraine, 01033,
tel.: (099) 044 88 78, e-mail: datiki@i.ua*

This article deals with the morphological analysis of the Japanese fairy tales, such as “Nihgingale dwelling” and “Issumboshi”, basing on the method by V. Propp, described in “The Morphology of the Fairy-Tales”. It also takes into consideration the general and distinguishing features of the functions of the heroes in the Japanese tales and in the Russian ones, which were researched by V. Propp. The charts showing the structure of each tale are offered, and the special symbols by V. Propp are used there.

Key words: fairy-tale, folk tale, morphology of fairy-tale, function.

ФУНКЦИИ ГЛАВНЫХ ГЕРОЕВ ЯПОНСКИХ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗОК: СТРУКТУРНЫЙ ПОДХОД

Дарина СЯБРЕНКО

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
кафедра китайской, корейской и японской филологии,
бульв. Тараса Шевченко, 14, Киев, Украина, 01033,
тел.: (+099) 044 88 78, e-mail: datiki@i.ua*

Проводен морфологічний аналіз японських народних сказок, в частині: “Солов'яче життє” і “Іссумбосі”, з опорой на метод В. Проппа, описаний ним в роботі “Морфологія волшебної сказки”. Исследованы общие и отличительные черты между функциями героев японских сказок и функциями героев русских сказок, которые изучал В. Пропп. Предложены структурные схемы японских сказок с использованием при этом специальных символов, разработанных В. Проппом.

Ключевые слова: сказка, народная сказка, морфология сказки, функция.